

Yanomae thë ã

Watoriki thëri pë kahiki ã oni
nomeru 19

Fevereiro/2003

PROJETO DE CRIAÇÃO DE ABELHAS THË ã ONI

Kami yama ki kiai tēhē puu yama pē thai paxio. Urihiha yama ki huu tēhē puu yama pē thai paxio. Kami ya pihi xaaripruu paxio yaro. Yama pē ha haniprarini yama pē karoai. Ya pihi xaaripruu pihi yaro. Urihiha yama ki huu paxio tēhē puu yama pē thai. Makuxini ware pihi hipi riã xaaripramã hipio yaro ware hiramã kuë yaro

kami Yanomae yama ki kiai puu yama pē thai. Yama pē ha haniprani yama pē kaxa tikëamã xoao. Waiha yama pē koai xoao makuxini ware hiramã tēhē kami ya xi topraru mahi puu yama pē thai tēhē yamaki pata xi topraru mahi huu yama tihi pē ha tuprai ha parioni maxitaha yama pē hanii xoao. Ëhi maki puu wa naki titimã tēhē thë yai kohipë mahi wa ari naki hapa ha titikini waiha wa upë ukai xoao. Wa ari nakiha hapa ha titikini ihi wa upë ukai xoao wa naki titiaki. Kami yama ki kiai tēhē wama ki xi pree topraruu tha? Yama tihi pē ha pahothoaprani yama napë ukai xoao. Ëhi na xapopoowi wana

hapa titia parikini ihi tēhē naxinaxi eki hapa ha titikini ari naki pree ha titikini na xapopoowi na mao tēhē a kuoimi. Ëhi kama *governo* e mao tēhē naki kuoimi, naki xiro ayuu e na xapopoowi e na kuo tēhē axani huimi naki xoauti. Ëhi yama thë thai pihi yaro puu yama pē tha? *Moto Serra* thëri yama kiha wama ki xi topraruu tha? Puu yama pē hani tēhē 5:09:55 kuo tēhē kaxa yama pē kōai xoao. Ëhi yama a ha korini *postoha* yama pē tikëamã xoao. Kami Yanomae yama ki kiai tēhē wama ki xi pree topraruu tha?

Toinho Yanomami e thë ã oni - Agente Agroflorestal

Yanikini yama ki pihi ha moyamëprarinini yama ki thokomuu tēhē kami Yanomae yama kini *xarope* yama upë thai pihi yaro, xawara a wai kupruu tēhē yama ki hwirimayuu pihi yaro. Kuë yaro kami Yanomae yama kini *Projeto de Criação de Abelhas na Terra Indígena Yanomami* yama a yai peximai. Kama napë pëni thë pë ka ahete ka thapuuhe ka kurenaha yama thë thapuu pihi. Hwei *Projeto* a yai totihuu mahi yaro. Kami yama ki xi yai topraruu mahi. Hiya *Yanomae Agente Agroflorestal* yama kini urihi a noamã tapraimatayuu. Hapa pata thë pëni urihi a noamã tai maoma yarohe. Hwei tēhē, hiya yama ki moyamëimatayuu. Hwei tēhē huu yama tihi pē ihuru pē noamã kami yama ki ihuru pē iaiwi thë pë kutaenti.

YANO A PIIMAEWI THĒ ã ONI

Dia 10 de dezembro de 2002 tëhë Watoriki tëhëri yama ki yano pë piimamoma.

Hapë naha *entomologista* yama ki kutaoma 2 Yanomae kupë, Joseca axë, Valmir axë, Jânio mori napë a, yaha ki kiã totihi taawi a pairioma.

Durante 3 dias yano yama a piimama, veneno barata nomamatima pë ka kiiha 2 veneno kupë wai mahiowi kupë pairioma yaro yama ki kahi ki yai kohipë hehuo. Mamu kuha óculos yama kiki rëpuu. Kahi ki máscara yama ki heha xapea yama pë yohopu. Yama ki yaiha macacão yama pë titipu. Yama ki imiki luva yama kiki titipu. Yama ki mahu kuha bota de borracha yama kiki titipu, veneno barata nomamatima pë ka kii hapë naha yama pë thai, 5 litros mau yama upë hapa riai pario, thi tëhë mori veneno yama uxi pë ria nohoki thi thë nasi wetiha lata aha ai veneno upë kuowi 50 ml upë ria kōki thi thë nasi weti kōoha garrafinha a wai waisipëowiha ai veneno upë kuowi upë yai wai mahiowi upë ria kōki. Ehi tëhë ai mau yama upë riai kōo thi tëhë 10 litros veneno yama upë thaprai. Bomba de Udsen aha 10 litros veneno upë kupruu tëhë upë yai hute mahi. Witi thë thai heha entomologista pëni yano pë piimaihe tha? Wama ki pihi kunomai. Hwei barata pë ka kii xipë xami mahi yaro thi yama xipë pihi kãe xami wai tëhë yama ki xuupëai yaro. Wamotima thë pëha yama pë kanasi xami wai yama ki komoxi yuruku yama ki mio tëhë riõ kōhi pëha xipëha yakakoni yama ki xuhutiai. Ehi hwei pata pëni doença a thaiwihhi 3 thë kua. Yama ki xuupëai yama ki komoxi yuruhuai yama ki xuhutiai kami Yanomae yama ki kãe wamotima thë pë wãriaimahihe. Kuë yaro barata yama pë yai nomamai tëhë thë yai xaari. Veneno pë ka kii pë kãe yai perigoso mahi thi thëha yama ki kãe moyamio yama ki ihuru pë pëi maopë yama ki ihuru pë turhai maopë.

Joseca Yanomami e thë ã oni - Microscopista e Guarda de Endemias

MAKUXI URIHI HAMĒ THĒ ã ONI

Awei, Makuxi urihi hamĒ ya huu tëhë ya yai totihoma. Kuë yaro Makuxi pëni ware yai noamamahe. Makuxi pëni ware nakaihe tëhë ya pë pairiprama hapë naha yama thë thama. Yano nahi ki maomãihe tëhë ya nahi ki maomãi paxioma. Kuë yaro kama thë pëni ware yai pata noamamahe. Waiha *segunda-feira* kupruu tëhë escolahami yama ki rukëi xoaoma. Kama Makuxi pëni ware hapa hirai partomahe *Português* thë ãha iharani Makuxi thë ãha ware pree hiramaha. Kuë yaro ware hiraihe tëhë yanikini ya e thë ã toama thi ware hirai ha hurapraritheni kama pëni Yanomae thë ã nakai nomihomahe. Iharani hapë naha ya e thë thai xoaoma. Awei, SIM, kami ya ohi, EU ESTOU COM FOME, inaha kure ya e thë hirai xoaoma. Kuë yaro kama Makuxi pë ka kii pë pihi pree xaariparioma. Ya xi yai pata topraruu mahioma inaha ya thë thama yaro hwei jornal ya thaprarema. Hwei Makuxi urihiamë ya huuwi ya thë ãha oniprarema. Awei, thë ã maparioma

Eudes Koyorino Yanomami e thë ã oni - Professor